

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 032 Історія та археологія

Одеса • Олді+ • 2023

УДК 930.2(072)

M545

Укладач:

Г. С. Левченко, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Рецензенти :

Вейландє Лілія Вольдемар-Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, в. о. зав. кафедрою педагогічної освіти та соціальної реабілітації факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Вінцовський Тарас Степанович, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
факультету історії та філософії*

*Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Протокол № 2 від 17 жовтня 2023 р.*

M545 **Методика** викладання історії : методичні вказівки для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спец. 032 «Історія та археологія» / уклад. Г. С. Левченко. Одеса : Олді+, 2023. 32 с.

Методичні вказівки підготовлені відповідно з програмою з нормативного курсу «Методика викладання історії» для здобувачів факультету історії та філософії першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 «Історія та археологія». Матеріал методичних вказівок спрямований на вдосконалення ефективності підготовки здобувачів-істориків до семінарських занять з навчальної дисципліни.

Надана інформація може бути корисною при засвоєнні студентами лекційного курсу, у процесі виконання індивідуального самостійного завдання. Видання містить огляд сутності предмету, що вивчається, розгорнуті рекомендації щодо особливостей оволодіння навчальним матеріалом до кожного семінарського заняття, список рекомендованих джерел та літератури. Вказівки адресовані здобувачам факультету історії та філософії.

УДК 930.2(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ВСТУП

У сучасних умовах реформування середньої освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору перед вчителем постає складне завдання щодо формування цілісного уявлення про мету та зміст сучасної шкільної освіти. Разом з тим вчитель має знаходити ефективні механізми для навчання та виховання в учнів навичок швидко адаптуватися до мінливих умов життя, вміння працювати з великим обсягом різноманітної інформації, самостійно здійснювати її пошук, обробку, аналіз, зберігання, комунікувати з іншими та спільно досягати поставленої мети.

Українська школа перебуває у стані другої фази глобальних реформ системи загальної середньої освіти. Зміна курсу та новації в освітніх традиціях незалежної України спрямовані на закріплення її історичних, політичних, культурних зв'язків із європейськими державами. Нова концепція школи розрахована на вчителя, який здатний бути новатором, організатором отримання знань, модератором навчального процесу. Особливі очікування у цьому відношенні є до вчителів суспільно-гуманітарного циклу, які мають виховувати дітей нового покоління. Навчання історії допомагає стати не тільки по-справжньому мудрою, інтелігентною та вихованою людиною, але й відкриває дорогу в світ безперервного самовдосконалення через плекання справедливості, порядності, чесності, толерантності. Історія людства вчить мислити інноваційно, креативно, дивитися під різними кутами зору, співчувати іншим людям та в будь-яких життєвих ситуаціях знаходити можливості допомагати їм. Масштабні зміни йдуть в українську школу, громадсько-політичний діалог щодо освітянства триває, тому вкрай актуальним є перегляд змісту кадрового тренування, орієнтир на підготовку умотивованого вчителя-історика, впевненого в якості своїх знань та умінь, відкритого для інновацій та креативу.

Курс «Методика викладання історії» викладається для здобувачів IV курсу очної та V курсу заочної форм навчання факультету історії та філософії спеціальності 032 «Історія та археологія». Методика викладання історії входить до переліку базових нормативних дисциплін навчального плану.

Мета вивчення курсу полягає у тому, щоб ознайомити здобувачів із загальними формами і методами викладання історії у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до стандартів загальної середньої освіти та ключових реформ Міністерства освіти і науки зі створення Нової української школи, підготувати здобувачів до управління навчальним процесом за кваліфікацією викладач (вчитель) історії.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є форми та методики викладання історії у загальноосвітніх школах та закладах фахової базової підготовки.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу. Зміст програми навчального курсу передбачає вільне володіння знаннями із педагогіки, психології, загального курсу історії України, загальних курсів з джерелознавства, всесвітньої історії тощо.

Курс має обсяг 3 кредити (90) годин і передбачає для здобувачів очної форми навчання 24 лекцій, 12 семінарських занять, а для здобувачів заочної форми навчання 6 лекцій, 4 семінарських занять.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Загальне завдання курсу полягає в тому, щоб дати майбутнім фахівцям основні теоретичні та практичні знання з методики викладання історії, навчити сучасному розумінню мети шкільної історичної освіти, формувати розуміння змісту навчальних курсів: історії України, всесвітньої історії, вивчення реальних навчальних можливостей учнів і формування професіограми вчителя історії, розуміння проблеми технологій навчального процесу.

Мета викладання курсу полягає у тому, щоб ознайомити здобувачів із загальними формами і методами викладання історії у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до концепції історичного розвитку та стандартів загальної середньої освіти. Підготувати здобувачів до управління навчальним процесом за кваліфікацією – викладач (учитель) історії.

У зв'язку з метою ставляться наступні **завдання**: знайомити здобувачів із основними теоретичними і практичними питаннями методики, навчити сучасному розумінню мети шкільної історичної освіти, формуванню змісту навчальних курсів: історії України, всесвітньої історії, вивчення реальних навчальних можливостей учнів і формування професіограми вчителя історії, проблеми технологій навчального процесу. В умовах реформування середньої освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору перед вчителем постає складне завдання – сформуванню цілісного уявлення про цілі та зміст сучасної шкільної освіти і водночас віднайти ефективні механізми для навчання та виховання в учнів умінь швидко адаптуватися до мінливих умов життя, працювати з великим обсягом різноманітної інформації, самостійно здійснювати її пошук, обробку, аналіз, зберігання, вміти співпрацювати з іншими та спільно досягати мети.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- взаємозв'язок методики викладання історії з психологією та педагогікою;
- основні історичні відомості про методику викладання історії як науки;
- розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.
- розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманітність культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

вміти:

- використовувати знання про особливості побудови шкільного курсу історії;
- аналізувати зміст навчальних планів 5–11 класів різного профілю під час складання календарно-тематичного планування;

- використовувати основні методи та засоби навчання історії у школі, знати їхні переваги та недоліки, галузі застосування;
- володіти базовими стратегіями професійного розвитку педагога;
- застосовувати сучасні методиками процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності;
- здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот;
- акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних питань історії та археології;
- комунікувати з освітянською спільнотою;
- усвідомлювати соціальні функції історика;
- дотримуватися правил академічної доброчесності.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ. Предмет, задачі і функції методики навчання історії в школі

У рамках цієї теми розглядаються основні питання, пов'язані з вивченням навчальної дисципліни.

Структура курсу «Методика викладання історії в школі». Методика викладання: предмет і завдання. Розробка методологічної проблематики історичної освіти в історіографії. Проблеми визначення мети та завдань вивчення історії в школі у сучасній методичній літературі. Історичний характер мети і завдань історичної освіти. Особливості зв'язку методики з іншими науками. Основні компоненти процесу навчання як системи, процесу навчання історії як її структурної складової в методичній літературі ХХ – поч. ХХІ ст. Взаємозв'язок мети та моделей організації навчання історії в школі. Складові фахової майстерності вчителя історика.

Студенти мають знати предмет і завдання курсу з методики викладання історії. Методика викладання виникла з намагань відповісти на практичні запитання про цілі викладання, про те як подати матеріал, щоб учні легше його засвоїли. Методика викладання історії – осмислення процесу навчання історії. Вона відповідає на запитання «Що?» і «Як?», «Для чого?» у значенні, що саме, які факти викладати і як це робити оптимальним способом.

Тема 2. Реформування системи освіти в Україні на зламі тисячоліть. Концепція нової української школи. 2017 р.

Мета лекції – ознайомлення з особливостями проведення освітньої реформи в Україні.

Основні етапи, внутрішні і зовнішні фактори становлення і розвитку національної системи освіти в Україні. Особливості сучасного соціально-економічного, суспільно-політичного і культурного розвитку України в контексті сучасних цивілізацій. Стратегічні завдання, пріоритетні напрями, основні методологічні основи реформування системи освіти та оновлення її

змісту. Досягнення і проблеми у реформуванні освітньої системи України. Концепція нової української школи 2017 р.

Звертаємо увагу здобувачів на стратегічні завдання, пріоритетні напрями та важливість реформування системи освіти. Наголошуємо, що національна система освіти нині потребує теоретико-методологічного обґрунтування основних напрямів свого становлення й розвитку. Ці напрями визначені Законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), Національною програмою розвитку освіти України в XXI столітті. У Законі України «Про освіту» підкреслено, що освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального й економічного розвитку суспільства і держави. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Тема 3. Сучасні підходи до цілей та структури шкільних курсів історії

Під час розгляду теми акцентуємо увагу на особливостях структурування шкільних курсів історії та сучасних підходах у визначенні завдань, які стоять перед історією як шкільним предметом.

Історія як навчальний предмет у навчальних закладах України. Мета та принципи навчання історії в школі. Завдання шкільної історичної освіти в Україні. Сучасні цілі та завдання шкільної історичної освіти в Україні. Порівняльна характеристика лінійного та концентричного підходів до структури шкільної історичної освіти. Характеристика сучасної системи шкільної історичної освіти в Україні. Методологічні підходи до сучасної історичної освіти. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Структура шкільної історичної освіти. Загальна характеристика курсів: історія України, всесвітня історія, інтегрований курс з історії. Компетентності та їх зв'язок з освітньо-виховними завданнями навчання історії. Чинні програми з історії. Загальна характеристика підручників та посібників для учнів.

Отже, завдання школи, зокрема в площині вивчення історії:

- готувати підрастаюче покоління до творчого сприймання і розвитку національних і світових культурних надбань, до активної участі в громадському житті суспільства;*
- формувати вміння жити в сучасному, сповненому суперечностей світі;*
- чітко усвідомлювати завдання, що стоять перед суспільством і його громадянами;*
- розуміти й гнучко реагувати на динаміку цих завдань і – що важливо – знати способи їх втілення у життя, тобто вміти створювати нове, а не тільки дублювати досвід попередніх поколінь.*

Історичні знання повинні сприяти встановленню взаєморозуміння між людьми з різними культурними, етнічними, мовними та релігійними традиціями, допомогти сучасному мешканцеві України усвідомити себе не тільки представником своєї держави та регіону, а й громадянином Європи і світу.

Тема 4. Методологічні основи пізнання історичного процесу й формування змісту шкільної історичної освіти

Мета лекції – ознайомлення з важливими методологічними засадами навчання історії, що являє собою засвоєння учнями певної сукупності знань про історичне минуле. Вони складаються з різноманітних відомостей, історичної інформації, що відбиває концентрований соціальний досвід людства у навчальному історичному матеріалі.

Основні компоненти змісту історичної освіти. Історичні факти і їх класифікація. Теоретичний матеріал в історичних курсах. Емпіричний і теоретичний рівні засвоєння учнями навчального історичного матеріалу. Співвідношення фактів і теорії в курсах основної школи.

Принципи формування змісту та проблема критеріїв. Зміст історичної освіти, його структурні компоненти та їх взаємозв'язок. Співвідношення краєзнавчої, регіональної, загальнонаціональної, європейської, всесвітньої історії. Інтеграція курсів. Проблеми міжпредметних, міжкурсових зв'язків. Проблеми організації шкільної історичної освіти.

Таким чином, навчальний історичний матеріал складається з компонентів, які притаманні самій історичній науці: історичних фактів і теорії, а також способів опрацювання історичного матеріалу, теоретичних і методологічних основ історії як науки (під ними розуміють основні принципи, підходи до вивчення історичного процесу, форми і способи наукового пізнання). Історичні факти засвоюються учнями на так званому емпіричному рівні, тобто із зовнішньої сторони (що, хто, де, коли, як) у вигляді образів, картин історичного минулого. Теоретичний рівень пізнання історії передбачає осмислення внутрішньої сутності фактів і оволодіння системою наукових понять, висновків, зв'язків і закономірностей суспільного руху.

Тема 5. Навчально-методичний комплекс з історії (НМК)

Під час розгляду теми розкривається наскільки важливим у роботі вчителя історії є використання наявного навчально-методичного комплексу кабінету історії.

НМК – один з основних елементів і засобів організації і здійснення навчального процесу. Структура НМК та його компонентів, їх взаємозв'язок і функціональна роль. Провідні принципи підготовки НМК. Сучасний стан забезпечення шкільних курсів з історії НМК. Перспективні напрями в розвитку НМК з історії.

Отже, НМК допомагає ефективно проводити уроки, служить показником професійної зрілості педагога. Він може складатися з ряду важливих структурних елементів.

Тема 6. Реальні навчальні можливості учнів (РНМ). Професіограма вчителя історії

Метою лекції є розкриття змісту поняття реальних можливостей учнів та аналіз професіограми вчителя у контексті його професійних можливостей.

Сутність поняття «реальні навчальні можливості учнів», їх особливості в процесі навчання історії. Програми і методика вивчення РНМ. Проблема вивчення пізнавальних можливостей школярів у методиці навчання історії.

Пізнавальні процеси у навчанні історії. Особливості пізнавального інтересу учнів до історії. Проблема диференційованого підходу до учнів у навчанні історії. Визначення ролі і функцій учителя у навчальному процесі в методичній літературі ХХ – початку ХХІ ст. Професіограма вчителя історії у контексті факторного аналізу навчального процесу.

Таким чином, особливої актуальності проблема дослідження і розвитку пізнавальних можливостей учнів набула останнім часом у зв'язку з гуманізацією педагогічного процесу, якій притаманні:

- *адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості;*
- *орієнтація навчання на особистість, що навчається, забезпечення можливостей її саморозкриття, саморозвитку, самоактуалізації;*
- *орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності.*

Тема 7. Форми організації навчального процесу з історії

Під час розгляду теми, увага приділятиметься класифікації основних форм організації навчального процесу з історії.

Соціальна і дидактична обумовленість форм організації навчального процесу. Класифікація форм за різними критеріями. Методика оптимального вибору форм організації навчального процесу. Лекція, семінар, практикум у навчанні історії. Гра на уроці історії.

Отже, форми організації навчання – це зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у певному порядку і режимі. Вони мають соціальну обумовленість, виникають і вдосконалюються у зв'язку з розвитком дидактичних систем. Організаційні форми навчання класифікуються за різними критеріями: кількість учнів; місце навчання; тривалість навчальних занять тощо.

Тема 8. Урок як основна форма навчання історії

Мета лекції – розглянути різні підходи до класифікації типів уроків.

Підходи до класифікації уроку історії. Характеристика основних типів уроків. Методика проведення різних типів та елементів структури уроку. Підготовка вчителя до уроку.

Варто пам'ятати, що незалежно від стажу практичної роботи вчитель випереджає кожний навчальний рік, півріччя, чверть і кожне заняття ретельною підготовкою, що складається з декількох етапів. Варто чітко уявляти собі ці етапи, їх послідовність та наповнюваність.

Тема 9. Проблема методів навчання історії

Під час розгляду теми головна увага буде зосереджена на методах навчання історії, які покликані сприяти доступності викладу історичного матеріалу у поєднанні з науковістю. Учителеві важливо навчитися відбирати для свого викладу найважливіші факти, виділяти ключові аспекти, а також способи їх подачі.

Активне ставлення учнів до навчання, формування у них пізнавальної мотивації та уміння отримувати знання самостійно зараз є актуальними питаннями навчання. Передбачається, що саме з цього повинен виходити учитель. Сутність, зміст і функції методів, класифікація методів навчання в

педагогічній (методичній) літературі. Інноваційні системи, технології та моделі. Взаємозв'язок мети, змісту, РНМ учнів з характером взаємодії вчителя і учня в навчальному процесі. Проблеми вибору методів навчання історії в контексті оптимізації навчального процесу.

Таким чином, учитель, вибираючи метод, повинен враховувати відповідність своїх можливостей із їх використанням. Методи навчання мають відповідати принципам дидактики: науковість, системність, послідовність, врахування вікових особливостей. При виборі методів навчання учитель повинен керуватися:

- їх відповідністю поставленій меті уроку та можливістю вирішити освітні, розвивальні і виховні завдання;

- відповідністю змісту навчального матеріалу та формам організації пізнавальної діяльності учнів: індивідуальні, фронтальні, групові і колективні форми пізнавальної діяльності, природно, вимагають різних методів навчання;

- тим, що методи повинні повністю відповідати реальним навчальним можливостям школярів, маються на увазі як внутрішні (рівень навченості учнів), так і зовнішні (наявність дидактичного матеріалу, необхідних умов для роботи) умови для успішної навчальної діяльності.

Тема 10. Перевірка і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії

Леція присвячена важливій складовій освітнього процесу – перевірці й оцінюванню досягнень учнів у процесі вивчення предмету.

Завдання і методичні принципи перевірки й оцінювання навчальних досягнень учнів. Зміст, організація, форми, прийоми і критерії перевірки і оцінювання; оцінки й оціночні судження вчителя; сертифікаційне тестування. Функції і форми перевірки результатів навчання історії. Сучасні підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень школярів на уроках історії. Технологія оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів з історії в основній школі у контексті компетентнісного підходу.

Отже, критерії оцінювання навчальних досягнень за рівнями і балами конкретизуються відповідно до навчальної програми для кожного етапу навчання. Перевірка знань учнів може здійснюватися різними способами.

Найпоширенішими на уроках є усне опитування, виконання письмових і практичних завдань. Перевірка та оцінювання результатів навчання є важливим стимулом самостійної роботи школярів, ефективним способом виховання відповідальності, працьовитості, сумлінності учнів. Крім того, дані опитування дозволяють учителю перевірити результати не тільки самостійної роботи учнів, але й своєї власної діяльності.

Тема 11. Наочність у навчанні історії. Сучасні освітні технології

У рамках цієї теми розглядається важливі питання пов'язані з використанням різних видів наочності з залученням сучасних освітніх технологій.

Сутність педагогічних технологій. Функції педагогічних технологій. Вимоги до педагогічних технологій. Ознаки особистісно орієнтованої педагогічної технології. Педагогічна діагностика. Характеристика основних

моделей навчання історії. Інтерактивні технології навчання. Структура інтерактивного уроку історії.

Звертаємо увагу здобувачів, що під засобами наочності в широкому сенсі мається на увазі все те, що можна сприймати за допомогою зору (зображення на екрані, макети, картини і т. п.), слуху (звукозапису), інших органів чуття.

Цей принцип залишається актуальним і в наш час. Він знаходить своє відображення у розмаїтті видів наочності та їх класифікацій. Наприклад, у класифікацію за зовнішніми ознаками вчені і методисти включають друковані, екранні, звукові засоби навчання.

Застосовуючи різні параметри, розрізняють:

за характером використаного матеріалу – документальні і художні засоби навчання;

за видами сприйняття – зорові, зорово-слухові, слухові;

за способами подання матеріалу – технічні і не технічні, статичні і динамічні;

за організаційними формами – демонстраційні і роздаткові;

за технікою виконання – друковані, екранні, саморобні.

Використання наочних засобів сприяє кращому засвоєнню матеріалу учнями.

Тема 12. Позакласна робота з історії

Мета лекції – продемонструвати важливість позакласних заходів у навчанні історії.

Позакласна робота з історії: особливості і форми. Участь в олімпіадах, Малій Академії Наук тощо. Позакласне читання з історії. Перегляд фільмів. Екскурсійна робота учителя.

Отже, системний підхід до організації усіх форм позакласної роботи передбачає циклічність, послідовність і наступність логічно взаємопов'язаних групових і масових позаурочних заходів, що розкривають певну проблему, тему чи напрям виховання учнів. Маючи спільну мету з урочною системою, позакласна робота відрізняється від неї організаційними й методичними формами.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет, задачі і функції методики навчання історії в школі (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Предмет, задачі і функції методики навчання історії в школі.
2. Проблеми визначення мети та завдань вивчення історії в школі в сучасній методичній літературі.
3. Взаємозв'язок мети і моделей організації навчання історії в школі.
4. Проблема методів навчання історії в школі.

Загальні рекомендації для підготовки до практичного заняття:

Для підготовки по першому питанню рекомендовано ознайомитись із різними визначеннями методики викладання історії, які існують в науковій

літературі, а також надати розлогу характеристику предмету вивчення історії. Здобувач має дізнатися про цілеспрямованість вивчення історії, основний зміст навчання (розуміти, для чого саме вчити дітей з історії), як навчати та викладати, краще оптимізувати пізнавальну діяльність школярів, як «вчитися самому вчителю» на власному досвіді.

Потрібно охарактеризувати зв'язок методики викладання історії із власне історією, педагогікою, психологією, філософією, економічною теорією, соціологією, географією, літературою тощо. Яким чином ми знаходимо стан гармонії між стандартними постулатами та вимогами психології і педагогіки в межах логіки історичної науки, як узгоджуються вони між собою? Тут треба прийняти до відома, що методика викладання історії як дисципліна виникла в результаті накопичення та узагальнення знань про теорію та практику викладання історії.

Для розуміння важливості методики викладання історії як дисципліни варто звернути увагу на практичний зміст підготовки істориків у вищих закладах освіти України, а також розкрити специфіку педагогічної діяльності в школі як одного з пріоритетних напрямів можливої подальшої кар'єри здобувача. Яким чином методика викладання історії в середній школі допомагає здобувачам I (бакалаврського) рівня підготовки готуватись до майбутнього працевлаштування? Як протягом слухання лекцій, групової роботи на практичних заняттях та самостійної підготовки покращити стан психологічної та теоретичної готовності до професії вчителя?

Відповідаючи на питання про наявний стан історіографії методики викладання історії, здобувач має ознайомитись із тематикою робіт провідних українських фахівців у цій області, вибрати перелік підручників та навчальних посібників, які виходили за останні роки, прослідкувати актуальну тематику фахових наукових статей.

Щодо взаємозв'язку мети і моделей організації навчання історії в школі здобувачі повинні з'ясувати які фактори впливають на ефективніше запам'ятовування та розуміння історичних процесів. Із цим питанням тісно пов'язане питання щодо методів навчання історії в школі. Здобувачам варто згадати основні етапи розвитку української школи, пригадати найзірковіші імена талановитих українських педагогів та працівників освіти, в тому числі видатних вчителів-істориків Одеси та Одеської області. Корисним буде звернення до власних спогадів про навчання в школі в контексті певної вже набутої компетенції; наведення конструктивних прикладів та розповідь про надихаючі зразки для майбутньої педагогічної професії.

Окрему увагу варто звернути питання вибору методів навчання історії в школі та ефективність їх вибору у навчальному процесі.

Тема 2. *Навчально-методичний комплекс кабінету історії у синтезі з інформаційно-комп'ютерними технологіями навчання. (2 год.)*

Питання для обговорення:

1. Структура навчально-методичного комплексу та його компонентів, їх взаємозв'язок і функціональна роль.
2. Сучасні підходи до стану НМК кабінету історії.
3. Перспективні напрями розвитку НМК з історії.
4. Методичні прийоми використання ТЗН на уроках історії.
5. Комп'ютер при викладанні історії.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

При підготовці до першого питання рекомендовано ознайомитись із структурою навчально-методичного комплексу, його компонентів, їх взаємозв'язку та функціонального значення. НМК включає в себе джерела та літературу, наочні посібники, навчальну документацію, стенди та ін. Для кращого збереження навчально-методичного комплексу варто проводити його систематизацію та складати каталог за кожним із розділів.

Усі наявні в кабінеті матеріальні цінності потрібно вписувати до інвентарної книги. Їх облік та списання з рахунку мають проводитися відповідно до вимог нормативних документів.

Окремим і важливим структурним елементом навчально-методичного комплексу кабінету можуть бути методичні стенди. Необхідність їхнього оформлення диктується тим, що якщо історичний стенд може дати учневі знання, які швидко забуваються чи застарівають, то стенд із використанням методики викладання предмета озброїть учня вмінням самому знаходити ці знання.

У сучасних умовах значно розширилися можливості вчителя у формуванні НМК. Вчителю варто звертати увагу на методичні прийоми у використанні різноманітних матеріалів НМК. Звертаємо увагу здобувачів на важливості використання комп'ютера на уроках історії, а також особливостях роботи вчителя в умовах дистанційної або змішаної форми навчання.

Тема 3. Професіограма вчителя історії. (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Сутність педагогічної творчості.
2. Умови творчого зростання вчителя історії.
3. Безперервна самоосвіта як основа підвищення кваліфікації вчителя історії.
4. Педагогічне новаторство у викладанні історії

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Практичне заняття торкається проблематики тих викликів та педагогічних ситуацій, у яких може опинитись вчитель історії серед найбільш пріоритетних, домінантних актуальних тенденцій сучасного освітництва. З цієї точки зору, рекомендовано готуватися до заняття із врахуванням обставин та умов сьогодення, прослідкувати можливі принципові зміни у розстановці сил та розподілі прав та можливостей вчителя. Перш за все, потрібно визначитись із особливостями універсального портрету вчителя історика: яким він має бути,

які якості йому властиві, чим він, на вашу думку, має відрізнятися (якщо має) від інших педагогів? Яка «місія» полягає у його діяльності? Вивчивши текст документу про професійний стандарт вчителя нового покоління, розтлумачте загальні (громадянська, соціальна, культурна, лідерська, підприємницька) та професійні компетентності вчителя.

Опишіть особистісні (поділяються на: домінантні, периферійні, негативні й професійно допустимі якості) та професійні якості вчителя. Здобувач має розкрити, які є теоретичні та практичні сторони діяльності педагога, його мотивація, ступені або стадії майстерності вчителя (із зазначенням прикладів саме для педагога-історика). При відповіді на питання також потрібно наголосити, на чому базуються педагогічні здібності, що таке «педагогічне покликання»; чому історик обов'язково вміти зберігати оптимізм та психологічну стабільність.

Ще одне питання має на увазі можливість вчителя історії навчати учнів бути частиною суспільства. Варто звернути увагу: на сьогодні загальноприйнятою є точка зору, що громадянська та соціальна компетентності найефективніше розвиваються саме під час вивчення шкільних предметів т. зв. суспільно-гуманітарного циклу.

Здобувачам рекомендується також враховувати необхідність постійного самовдосконалення в морально-етичній сфері для того, щоб демонструвати учням громадянську та суспільну зрілість власним прикладом.

Подумайте, що таке «гуманізм», «загальнолюдські цінності», як можна це проілюструвати на уроках історії? Які Ви можете використати вражаючі приклади поправлення прав людини, що мали катастрофічні наслідки в історії? Якими засобами та методами можна репрезентувати на тематичних уроках історії антилюдський характер явища дискримінації?

При відповіді на четверте питання слід звернутися до актуального перегляду педагогічного новаторства вчителя. Які у історика є реальні можливості впливати на рівень агресії в колективі учнів? Яким чином вчитель-історик може застосовувати свою компетентність та знання про соціум для того, щоб сприяти виховуванню в учнів риси порядності, гідності, милосердя, доброти, терпимості? Узагальніть спектр психологічних, морально-виховних, компетентнісних ресурсів вчителя-історика в контексті діяльності по запобіганню булінгу.

Опишіть, що таке «вчитель нового покоління» (за НУШ), в якому напрямі змінюється роль вчителя: від джерела авторитетної інформації до дружнього помічника дитини в навчальному процесі. Поміркуйте про можливості подальшого вдосконалення української школи та викладання історії.

Тема 4. *Класифікація шкільних уроків. Проблеми визначення мети і задач вивчення історії в школі в сучасній методичній літературі. (2 год.)*

Питання для обговорення:

1. Типологія уроків історії. Взаємозв'язок між метою уроку та його типом.
2. Взаємозв'язок макроструктури і мікроструктури уроку.

3. Загальні та відмінні елементи макроструктури уроків історії різних типів. Прийоми їх проведення.
4. Комбінований урок з історії. Приклади можливих макроструктур комбінованих уроків.
5. Нестандартні уроки з історії. Їх сутність і особливості використання в практиці викладання історії у школі.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять.

На даному практичному занятті розглядається організаційна та структурна складові навчально-виховного процесу з історії. По першому питанню слід проаналізувати, користуючись базовими знаннями з курсу педагогіки, технологію планування (яким чином визначається тема уроку, відбувається постановка мети і завдань та орієнтація на головне, другорядне й змістовний об'єм уроку, а також моделювання уроку згідно обраному типу). Охарактеризуйте методику складання технологічної карти уроку історії, а також плану–конспекту; ознайомтеся, що таке технологія модульної розробки уроку. Характеристика попередньої аналітичної діяльності вчителя: методичні підходи до відбору літератури (в тому числі авторські), методи розробки навчального змісту. Шляхи проведення структурно-функціонального та структурно-методичного аналізів історичного матеріалу. Визначення структурних компонентів уроку історії відповідно до обраної теми, типу уроку та залученого матеріалу, а також прив'язка до функціонального призначення (освітня, розвиваюча, виховна). Прийоми аналізу, синтезу, порівняння, дедукції та індукції у викладанні історії. Класична класифікація методів (словесні, наочні, практичні); класифікація за рівнем пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемно-пошуковий або евристичний, дослідницький).

Рекомендуємо більше уваги приділити аналізу основного типу уроку – комбінованому. Здобувачам пропонується спробувати реалізувати практичний компонент індивідуальної самостійної роботи та провести фрагменти своїх підготовлених уроків з їх обговоренням.

П'яте питання має на увазі розкриття специфіки та структури нестандартних уроків та особливостей їх проведення.

Тема 5. *Пізнавальні можливості учнів при вивченні історії. (2 год.)*

Питання для обговорення:

1. Індивідуально-психологічні фактори організації пізнавальної діяльності учнів.
2. Мотивація навчання історії. Поняття навченості.
3. Прийоми та засоби актуалізації і підкріплення мотивів у навчанні історії.
4. Проблемна ситуація, рольова, ситуація вибору, успіху – прийоми і засоби мотивації. Оцінка та відмітка як засоби мотивації.
5. Основні фактори розвитку в учнів пізнавального інтересу до історії.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Для підготовки до першого питання рекомендовано ознайомитись із історією розвитку сучасних освітніх технологій. Пригадайте, що таке «технологія» (як взагалі, так і педагогічна, освітня), які існують стадії розвитку науки та техніки, як відбувалася трансформація комунікацій. Що таке інформаційне суспільство, єдиний (або глобальний) інформаційний простір, інформаційні продукти/послуги? Подумайте, які є традиційні способи отримання та передачі інформації та чому сучасні освітні системи протестують проти них, взявши курс на універсальний доступ до світових інформаційних ресурсів? Як саме акцент на індивідуалізації освітніх програм впливає на обрання засобу навчання в сьогодні? Деталізуйте типологією сучасних освітніх технологій, враховуючи, на основі чого виокремлюються певні групи або різновиди технологій у навчанні. Друге питання орієнтоване на розгляд мотивації навчання історії та ролі вчителя в цьому надзвичайно важливому процесі. За третім питанням потрібно звернутися спочатку до традиційних форм навчання історії, потім зробити загальний огляд (характеристику) інновацій. Що таке «новація», як вона набуває форми «інновації», що таке «новизна»? Охарактеризуйте сучасні педагогічні інновації у викладанні історії як запровадження нових ідей, продуктів, послуг та виробничих процесів. Чи існує на сьогоднішній день єдина загальноприйнята класифікація педагогічних інновацій? Порівняйте традиційні та інноваційні форми за їхніми перевагами та недоліками, спробуйте зважити та оцінити класичні та нові можливості вчителя історії. Дайте характеристику дистанційному навчанню, згадайте історії його появи як ідеї та впровадження. Які існують форми (або режими) дистанційного навчання, різновиди? Що таке онлайн-навчання? Вивчіть за методичною літературою, що таке активні та інтерактивні методи навчання історії, як відбувається формування знань та навичок учнів з історії в умовах дистанційного навчання. Що означає «створення комунікативного простору» та чому основна відповідальність за це полягає на вчителя? Які є методи взаємодії з учнями під час дистанційного навчання, особливості оцінювання та контролю успішності учнів? Ознайомтеся, які є інтерактивні сервіси миттєвого опитування.

Окремо зверніть увагу на сучасні підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень учнів; які є доступні варіанти перевірки успішності оволодіння історичним матеріалом; як в методичній літературі рекомендується дотримуватися критеріїв оцінювання. Внутрішня та зовнішня оцінка; градація оцінок як етапів навчального процесу; мотивація школяра через оцінювання; зворотній зв'язок щодо досягнень учня. Умовність критеріїв та вимог, особистісний підхід до оцінювання індивідуальних досягнень школярів, вимірювання персонального прогресу в вивченні історії (новітній підхід) на відміну від порівняння з досягненнями інших членів дитячого/підліткового колективу. Також потрібно згадати нову модель оцінювання (за реформою НУШ), яка вже починає впроваджуватися в школах: якими є її плюси, перспективи та недоліки

Тема 6. Позакласна робота з історії в школі. (2 год.)

Питання для обговорення:

1. Зміст позакласної роботи з історії. Роль вчителя в її організації.
2. Екскурсійна робота. Види екскурсій.
3. Історичні олімпіади й вечори: їх зміст і організація.
4. Роль історичних гуртків і учнівських об'єднань у позакласній роботі.
5. Інші форми позакласної роботи та їх особливості (позакласне читання, історична конференція, диспут, круглий стіл та ін.).

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Під організаційно-педагогічними формами позаурочної роботи, які поряд з метою, змістом і плануванням, є її важливими системоутворюючими компонентами, треба розуміти види об'єднань, способи організації учнів і педагогів для спільної діяльності післянавчальних занять, а також конкретні просвітницько-пізнавальні й виховні заходи, розраховані на масову чи певним чином диференційовану учнівську аудиторію. Головну роль у тому, щоб учні віднеслися з розумінням до навчання, навчилися спільно працювати в колективі, розвивати критичне мислення та інше. Почесне місце відводиться вчителю, який вміє організувати навчання і виховання дітей. Втілити і реалізувати це можна за допомогою позакласної роботи.

Позакласна робота з історії має два основних напрямки:

- розширення й поглиблення історичних знань, отриманих під час уроку;
- вивчення краєзнавчого матеріалу.

Педагогічний досвід визначив найбільш ефективні форми і методи позакласної роботи:

- шкільні історичні вечори;
- історичні і краєзнавчі екскурсії та походи;
- історичні вікторини та ігри;
- науково-практичні і читацькі конференції;
- факультативні заняття;
- історичні гуртки, товариства, клуби;
- «тиждень історії» тощо.

Пропонується здобувачам, спираючись на власний досвід детально зупинитися на різних формах і можливостях позакласної роботи. Наголошуємо на важливості планування цієї форми діяльності вчителя історії.

Керівна роль педагогів у процесі планування не означає, що дітям має бути відведена пасивна роль виконавців. У процесі розвитку колективу й учнів частина організаторських функцій передається активу школярів.

Повинен бути тісний зв'язок із навчанням, позакласною і позашкільною історико-краєзнавчою роботою. Крім того, також важливою є різноманітність її форм і методів. Краєзнавча робота вчителя й учнів та її поступове ускладнення мають вестися в певній послідовності.

У шкільному краєзнавстві дуже важливе значення має взаємозв'язок.

При підготовці до цього практичного заняття можна поновити власні знання про сучасні підходи до організації виховної роботи. Здобувачі мають добре розуміти, як працює класична схема позакласної роботи вчителя історії:

особливості організації виховних заходів, які присвячені до пам'ятних дат; яким чином народжувалася та затверджується в українському суспільстві модель виховання, спрямована на побудову ціннісних орієнтирів. Використання учнівських ідей та ініціативи при підготовці різних тематичних виховних заходів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Вступ до методики викладання історії в школі : консп. лекції / уклад. : А.В. Мінаєв, Т.В. Мінаєва. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 20 с.
2. Горохівський Петро Іванович Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань : ПП Жовтий О.О., 2013. 294 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Ковальська М. С. Методика викладання історії в середній школі : метод. вказівки для студентів спец. 032 «Історія та археологія» ф-ту історії та філософії; відп. ред. І. С. Гребцова. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 44 с.
5. Коцур В., Чернов Б. Проблеми змісту історичної освіти у шкільних підручниках історії. *Історія в школі*. 2000. № 3. С.12–16. №7. С.15–23.
6. Курилів В. І. Методика викладання історії : Навч. посібник. Х.; Торонто : ТОВ Вид-во «Ранок», 2008. 256 с.
7. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. К. : Генеза, 2006. 328 с.
8. Терно С. Дидактика історії чи методика навчання історії? *Історія в школах України*. 2004. № 6. С 25–26.
9. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Додаткова

1. Андріяш Т. Сучасні підручники з історії України: основні етапи становлення. *Діалог: Медіа-студії : зб. наук. праць* [відп. ред. О. В. Александров]. Одеса : Астопринт, 2009. Вип. 8. С. 242–249.
2. Баханов К. Втілення ідеї «занурювання» у практику навчання історії в школі. *Історія в школі*. 2000. № 11–12. С 34–38.
3. Баханов К. Методика викладання історії: традиції та інновації. *Історія в школах України*. 2002. № 6. С. 9–12.
4. Баханов К. Модернізація українських підручників з історії на початку ХХІ століття. *Історія в школах України*. 2007. № 2. С. 30–33.
5. Баханов К. Перше покоління українських підручників з історії: проблеми і розв'язання. *Історія в школах України*. 2006. № 3. С. 15–20.
6. Баханов К.О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі. Дидактичний словн.-довід. Запоріжжя : Пресвіта, 2002. 108 с.

7. Баханов К. О. Шкільна програма з історії: становлення змісту. Х. : Вид. група «Основа», 2009. 127 с.
8. Баяк Г. Загальноосвітня школа – основа краєзнавчої освіти школярів (на матеріалах Волинської області). *Освітнянське краєзнавство : досвід, проблеми, перспективи* : зб. матеріалів XII Всеукр. наук. іст.- краєзн. конф., присвяченої 200-річчю від дня народження українських просвітителів І. Вагилевича та М. Шашкевича (Івано-Франківськ, 6–7 жовт. 2011 р.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. С. 65–72.
9. Бондар (Левченко) Г. С. Проблеми викладання історії Визвольної війни українського народу середини XVII ст. у вузі. *Проблеми вивчення українознавчих дисциплін у вузах Одеси: Матеріали науково-практичної конференції (11–12 травня)*. Одеса, 1999. С. 90–94 (у співавторстві з В. М. Хмарським).
10. Бондаренко Г. В. Теорія та методологія історії. Програма й тестові завдання, основи курсу, словник понять і категорій : навч. посіб. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 196 с.
11. Бугрій В. С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : [монографія]. Суми : Мак Ден, 2011. 340 с.
12. Бухтярова С. Д. Історія України в школі та виші : проблема спадковості та новаторства. *Сучасні напрями гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія : матеріали доп. Міжнар. наук. конф.* (Горлівка, 14–15 квіт. 2011 р.) : Ч. І. Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2011. С. 194–197.
13. Вишняк О. І. Соціологічний аналіз ставлення громадян України до історичних постатей. *Національна та історична пам'ять* : зб. наук. праць. Вип. 2. К. : ДП «НВУ «Пріорітети», 2012. С. 168–177.
14. Власов В. Урок тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів з історії. Що як оцінювати. *Історія в школах України*. 2003. № 2. С. 11–14.
15. Гирич І. Варіант проблемно-тематичного принципу побудови програми з історії України для 10 класу. *Історія в школах України*. 2010. № 3. С. 26–31.
16. Дзвінчук Д. І. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. К. : ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. 240 с
17. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; [гол. ред. В. Г. Кремень]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
18. Жив'юк А. Політичні репресії тоталітарної доби в Україні у шкільному курсі історії : періодизація, типологія, термінологія. *Історія та правознавство*. 2007. № 19–21 (119–121). С. 75–81.
19. Захарова Н. Курс новітньої історії в 12-річній школі : пропозиції Ради Європи щодо змісту навчальних програм і проблеми реформування української історичної освіти. *Історія та правознавство*. 2007. № 19–21 (119–121). С. 10–18.
20. Історія в термінах поняттях: довідник : навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Орлової. Вишгород : П. П. Сергійчук М. І., 2014. 732 с.

21. Касьянов Г. Підручники з історії України у світлі Міжнародної мережі дослідження підручників. *Шкільна історія очима істориків науковців : матеріали Робочої наради з моніторингу шк. підруч. історії України / [упоряд. Н. Яковенко]*. К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. С. 84–89.
22. Киридон А. Поняття «історична пам'ять»: проблеми дослідження. *Історія та правознавство*. 2010. № 19–20. С. 6–8.
23. Кожем'яка О. Особистий погляд учителя на шкільний підручник. *Історія та правознавство*. 2010. № 35. С. 7–8.
24. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. К. : Ін-т історії України НАН України, 2008. Вип. № 14. С. 259–264.
25. Коляструк О. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 145–153.
26. Кондратюк К. Сучасна національна історіографія новітньої історії України (1914–2009 рр.) : навч. посіб. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 262 с.
27. Конституція України. *Відомості Верховної ради України*. 1996. № 30. 63 с.
28. Концепція профільного навчання в старшій школі (від 25.09.2003 р.). *Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України*. 2003. № 24. С. 3–15.
29. Концепція та програми викладання історії України в школі (проекти) : матеріали IV та V Робочих нарад з моніторингу шк. підруч. історії України / [упоряд. та ред. Н. Яковенко, Л. Ведмідь ; Л. Ведмідь (систематизація)]. К. : ВД СтилоС, 2009. 126 с.
30. Левченко Г. С. Законовчителі інославних й іновірних віровчень навчальних закладів Одеси ХІХ – початку ХХ ст. : історія, традиції та особливості. *Інтелектуальна історія та духовна спадщина України ХІХ ст.: збірка наукових праць / відп. ред. О. А. Бачинська*. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. С. 127–133 (у співавторстві з В. В. Левченком).
31. Левченко Г. С. Євангелістсько-лютеранське духівництво навчальних закладів Одеси ХІХ – початку ХХ ст. – ознака міжкультурної комунікації суспільства. *Реформація і сучасний світ : Філософія. Богослов'я. Наука : матеріали Міжнародної наукової конференції* (м. Одеса, 28–29 вересня 2017 р.) / ред. кол.: Албул С. В., Бевзюк Н. П., Голубович І. В. та ін. Одеса : Астропринт, 2017. С. 92–96 (у співавторстві з В. В. Левченком).
32. Левченко Г. С. З історії суднобудування: «одеський» період діяльності професора Чарльза Кларка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. Т. 39 : До 70-річчя від дня народження професора Анатолія Філінюка. С.134–144. (у співавторстві з В. В. Левченком).

33. Литньова Т. Періодизація історії розвитку змін загальної середньої освіти (30-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.). *Історико педагогічний альманах*. 2010. Вип. 2. С. 68–72.
34. Літопис України за 20 років незалежності очима істориків / [упоряд. : О. В. Томаченко, М. С. Лапків]. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011. 144 с.
35. Майборода О. Питання так званої об'єктивності історичних оцінок у шкільному курсі новітньої історії. *Історія та правознавство*. 2007. № 1–21 (119–121). С. 23–27.
36. Мисан В. До проблеми змісту курсів історії. *Історія в школах України*. 2007. № 7. С. 23–28.
37. Мисан В. Нові підходи до висвітлення новітньої історії у шкільному підручнику. *Історія та правознавство*. 2007. № 19–21 (119–121). С. 117–120.
38. Мисан В. Полікультурність у змісті шкільної історії: вимога часу чи забаганка науковців? *Історія в сучасній школі*. 2012. № 5. С. 23–26.
39. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. К. : Рад. шк., 1988. 304 с.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів для вчителів. URL: <https://vseosvita.ua/library?s=&type=&class=&cat=8>
2. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба». URL: <https://www.novadoba.org.ua>
3. Загальна середня освіта (Сайт Міністерства освіти і науки України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>
4. Історія в школі. URL: <https://www.historyua.com>
5. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua
6. Офіційний сайт бібліотеки «Культура України». Постійна адреса: <http://elib.nplu.org/>
7. Офіційний сайт Інституту історії НАН України. Постійна адреса: <http://www.history.org.ua>
8. Офіційний сайт НБ ОНУ імені І. І. Мечникова. Постійна адреса: <http://library.onu.edu.ua>
9. Офіційний сайт Одеської національної наукової бібліотеки. Постійна адреса: <http://odnb.odessa.ua/>
10. Сайт: <http://www.col.kiev.ua>

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ

Самостійна робота здобувачів зорієнтована, здебільшого, на модульно-рейтингову систему оцінювання знань. Вона є складовим елементом університетської освіти та закономірним продовженням аудиторної роботи викладача і здобувачів. Організація самостійної роботи здобувачів передбачається за всіма темами навчальної дисципліни.

Основними формами самостійної роботи здобувачів під час опанування курсу з методики викладання історії є: ознайомлення з основною літературою; опанування додаткової літератури під час підготовки до семінарських занять; виконання індивідуального завдання у вигляді презентацій; підготовка плану-конспекту уроку та проведення фрагменту уроку; підготовка до підсумкового опитування по завершенню курсу.

Індивідуальне завдання є складовою частиною самостійної роботи здобувачів і орієнтоване на формування у них практичних навичок пошуку інформації та має на меті визначення рівня самостійної підготовки студентів до опанування матеріалу з дисципліни та включає:

1. Виявлення схильності здобувачів до вирішення певної практичної проблеми.

2. Допомога в підготовці презентації та плану-конспекту уроку з обраної здобувачем теми.

3. Обговорення теоретичних проблем, пов'язаних з підготовкою індивідуального завдання.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується у вигляді презентацій, які мають на меті сприяти кращому засвоєнню матеріалу учнями з обраної теми уроку. Виконання індивідуального завдання передбачає декілька етапів:

- визначення теми уроку/презентації (тему студент обирає довільно та узгоджує з викладачем);

- підготовка плану-конспекту уроку;

- відбір матеріалу для презентації та підбір довідкової інформації;

- проведення фрагменту уроку з використанням підготовленої презентації та організація його обговорення й аналізу.

Вся підготовка здійснюється за допомогою матеріалів бібліотек та інтернет ресурсів.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час вивчення курсу використовуються різні методи навчання у вищій школі:

Пояснювально-ілюстративний метод: полягає в лекційному курсі, як традиційно основному методі передачі знань з методики викладання історії в школі.

Репродуктивний метод. Здобувачі на семінарських заняттях відтворюють знання, отримані на лекціях та в ході самостійної роботи.

Метод проблемного викладення. Тематика семінарських занять має проблемну складову.

Евристичний метод. У ході самостійної роботи здобувач відшукує в навчальній та науковій літературі матеріал з необхідної тематики.

Дослідницький метод. Використовується на семінарських заняттях при роботі з джерелами. Може бути залучений також у ході виконання ІНДЗ.

Практичний метод. У ході самостійної роботи здобувачі готують презентації та плани-конспекти уроків.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Методи контролю включають поточне та підсумкове оцінювання. Поточне оцінювання здобувачів здійснюється через опитування та контроль знань під час лекцій. Підсумковий результат оцінювання враховує: поточне оцінювання під час семінарських занять, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання у вигляді презентації та усної перевірки знань студентів за контрольними питаннями під час іспиту. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання є обов'язковим для всіх здобувачів. Усна перевірка знань здобувачів за контрольними питаннями є обов'язковою для тих здобувачів, які в результаті поточного оцінювання та виконання індивідуального завдання не набрали мінімальної для зарахування кількості балів (60 балів) та необов'язковим (за бажанням) для тих здобувачів, які бажають підвищити свій рейтинг.

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (–10%). Обов'язкова присутність здобувачів на підсумковому контролі. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

Політика щодо академічної доброчесності: регламентується Кодексом академічної доброчесності учасників освітнього процесу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в освітній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (<http://onu.edu.ua/uk/geninfo/official-documents>).

Політика щодо відвідування: Відвідування занять є обов'язковим. В окремих випадках навчання може відбуватись он-лайн з використанням дистанційних технологій. Порядок та умови такого навчання регламентуються Положенням про організацію освітнього процесу в ОНУ (<http://onu.edu.ua/uk/geninfo/official-documents>). У випадку відсутності здобувача на лекції або семінарському занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через опитування в поза аудиторний час (час консультацій викладача). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах. У підсумку, оцінені за 100-бальною системою, знання здобувача відображаються у заліково-екзаменаційній відомості та заліковій книжці.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ *

1. «Велика депресія»
2. Комунізм, фашизм і нацизм.
3. Виникнення авторитарних режимів. Боротьба за демократію.
4. Режим «санації» у Польщі
5. Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в СРСР.

6. Репресії та Голодомор в Україні. Людина в умовах тоталітаризму: приклад України
7. Країни Азії, Африки та Латинської Америки
8. Європейська військово-політична криза. Вісь «Рим – Берлін».
9. Політика «умиротворення». Карпатська Україна.
10. Німецько-радянські переговори й пакт Молотова-Ріббентропа
11. Початок Другої світової війни. Радянська окупація Західної України.
12. «Дивна війна». Поразка Франції.
13. Радянізація західних областей України.
14. Українська еміграція на початку війни: вибір політичної позиції.
15. Напад Німеччини на Радянський Союз.
16. Нацистський окупаційний режим.
17. Голокост: знищення нацистами єврейського населення Європи.
18. Український національно-визвольний, комуністичний партизанський та інші рухи опору на теренах України.
19. Вступ у війну США і формування антигітлерівської коаліції.
20. Военні перемоги союзників у 1942–1945 рр.
21. Економічне і суспільне життя під час війни. Наслідки Другої світової війни для України.

* ***ПІДРУЧНИК ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ:***

Мудрий М. М. Історія: Україна і світ: (інтегр. курс, рівень стандарту): підручник для 10-го кл. закл. серед. освіти. К. : Генеза, 2019. 288 с.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Методика викладання історії – науково-педагогічна дисципліна.
2. Місце методики викладання історії в системі педагогічних та спеціальних наук.
3. Зародження методики викладання історії та шкільної історичної освіти в Україні.
4. Структура сучасної шкільної історичної освіти.
5. Шкільні програми з історії. Зміст і структура.
6. Зміст, структура та значення курсу всесвітньої історії в системі шкільної історичної освіти.
7. Зміст, структура та значення курсу історії України в системі шкільної історичної освіти.
8. Місце та роль краєзнавчого матеріалу в курсі історії України. Уроки з історії рідного краю.
9. Структура історичних знань школярів.
10. Історичні факти та їх роль у вивченні історії.
11. Методика формування уявлення про історичний час.
12. Методика формування уявлення про історичний простір.
13. Історичні поняття. Класифікація. Взаємозв'язок засвоєння історичних фактів та понять.

14. Виховні можливості шкільного курсу історії та методика їх реалізації.
15. Розвиток вмінь учнів у процесі вивчення історії. Класифікація вмінь.
16. Методика формування вмінь в процесі вивчення історії.
17. Методика використання ТЗН на уроках історії.
18. Засоби та методи навчання історії.
19. Усний виклад історичного матеріалу. Вимоги до усного викладу.
20. Роль бесіди у вивченні історії. Види бесіди. Вимоги до її проведення.
21. Словесно-друкований метод навчання історії.
22. Методика роботи з підручником на уроках історії. Сучасні підходи до складання підручника.
23. Документальні матеріали, їх значення та класифікація.
24. Методика вивчення історичних документів.
25. Використання поточної інформації на уроках історії.
26. Методика використання художньої літератури на уроках історії.
27. Значення використання наочності на уроках історії. Класифікація наочності.
28. Методика роботи з історичною картою.
29. Образотворча наочність. Методика її використання на уроках історії.
30. Практичний та проблемний методи навчання історії.
31. Дидактична сутність міжпредметних зв'язків. Їх роль у вивченні історії.
32. Методика реалізації міжпредметних і міжкурсівих зв'язків в процесі вивчення історії.
33. Урок – основна форма організації навчально-виховного процесу.
34. Специфічні форми навчально-виховного процесу з історії.
35. Вимоги до сучасного уроку з історії.
36. Класифікації типів уроків з історії.
37. Підготовка вчителя до уроку.
38. Аналіз комбінованого та уроку узагальнення й систематизації знань, вмінь та навичок.
39. Характеристика уроку перевірки та оцінки знань, вмінь та навичок учнів.
40. Уроки семінарського та лабораторного типів.
41. Характеристика уроку-лекції.
42. Завдання перевірки знань та вмінь учнів на уроках історії.
43. Методика усної перевірки знань та вмінь учнів на уроках історії.
44. Методика письмової перевірки знань та вмінь учнів на уроках історії.
45. Позакласна робота з історії. Зміст, форми, значення.
46. Кабінет історії в школі.
47. Учитель історії.
48. Норми оцінювання знань та вмінь з історії.
49. Нетрадиційні типи уроків історії.
50. Особистісно-орієнтоване навчання історії.
51. Тести з історії. Методика їх складання та використання.
52. Використання ігрових елементів на уроках історії.
53. Використання комп'ютерних технологій на уроках історії.
54. Особливості вивчення історії в умовах дистанційного навчання.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА РІЗНИМИ ВИДАМИ РОБОТИ

Протягом засвоєння навчальної дисципліни здобувачі мають можливість накопичувати бали за рахунок виконання різних форм роботи під час поточного та періодичного контролю або здачі заліку під час підсумкового контролю:

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне / фронтальне опитування за питаннями відповідної теми під час лекцій;
- робота під час семінарських занять;

Періодичний контроль:

- оцінювання виконаних презентацій;
- оцінювання письмових робіт (планів-конспектів уроку).

Підсумковий контроль: іспит.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Формувальне оцінювання (для здобувачів очної форми навчання)

Види навчальної роботи	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3		
	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)
Поточний контроль на лекціях	2	3	6	2	3	6	2	6	12
Практичні заняття	6	2	12	6	2	12	6	2	12
Разом			18			18			24
Разом	60								
Оцінка самостійної роботи:									
Презентація				10	1	10			
План-конспект уроку							10	1	10
Разом	20								
Іспит	20								
Підсумкова сума балів	100								

РОЗПОДІЛ БАЛІВ (для здобувачів очної форми навчання)

Поточний та періодичний контроль												Підсумковий контроль (іспит)	Сума балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12		
8	2	8	8	2	8	2	8	2	2	8	2		

Усього за модулем 1: 18	Усього за модулем 2: 18	Усього за модулем 3: 24	20	20	100
--------------------------------------	--------------------------------------	-----------------------------------	-----------	-----------	------------

Формувальне оцінювання (для здобувачів заочної форми навчання)

Види навчальної роботи	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3		
	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)
Поточний контроль на лекціях	4	1	4	4	1	4	4	1	4
Практичні заняття	8	-	-	8	1	8	8	1	8
Разом			4			12			12
Разом	28								
Оцінка самостійної роботи:									
Презентація				16	1	16			
План-конспект уроку							16	1	16
Разом	32								
Іспит	40								
Підсумкова сума балів	100								

РОЗПОДІЛ БАЛІВ (для здобувачів заочної форми навчання)

Поточний та періодичний контроль												Підсумковий контроль (іспит)	Сума балів	
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3								План-конспект, презентація
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12			
4	-	-	4	-	8	-	8	4	-	-	-	32	40	100
Усього за модулем 1: 4			Усього за модулем 2: 12			Усього за модулем 3: 12								

Реалізація основних завдань контролю знань здобувачів вищої освіти в ОНУ досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю. Згідно з чинною в університеті системою комплексної діагностики знань здобувачів вищої освіти, з метою стимулювання планомірної та систематичної навчальної роботи, оцінка знань здійснюється за 100-бальною системою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F).

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90 – 100	A	Відмінно
85 - 89	B	Добре
75 - 84	C	
70 – 74	D	Задовільно
60 - 69	E	
35 - 59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичне забезпечення кафедри, робоча програма навчальної дисципліни, силабус курсу.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
Тема 1. Вступ. Предмет, задачі і функції методики навчання історії в школі.....	5
Тема 2. Реформування системи освіти в Україні на зламі тисячоліть. Концепція нової української школи. 2017 р.	5
Тема 3. Сучасні підходи до цілей та структури шкільних курсів історії.....	6
Тема 4. Методологічні основи пізнання історичного процесу й формування змісту шкільної історичної освіти.....	7
Тема 5. Навчально-методичний комплекс з історії (НМК).....	7
Тема 6. Реальні навчальні можливості учнів (РНМ). Професіограма вчителя історії.....	7
Тема 7. Форми організації навчального процесу з історії.....	8
Тема 8. Урок як основна форма навчання історії.....	8
Тема 9. Проблема методів навчання історії.....	8
Тема 10. Перевірка і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії	9
Тема 11. Наочність у навчанні історії. Сучасні освітні технології.....	9
Тема 12. Позакласна робота з історії	10
ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	10
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	17
ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	20
САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ.....	20
МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	21
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ.....	22
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ.....	22
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	23
РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ.....	25
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECETS.....	27
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	27

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

Левченко Галина Сергіївна

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ**

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 032 Історія та археологія

В авторській редакції

Підписано до друку 18.10.2023 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 1,86. Наклад 30.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та друк: ОЛДІ+
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Тел.: +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
Для листування: 65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
E-mail: office@oldiplus.ua

